

Ева Семашко – Навколо фільму «Волинь»

Ева Семашко – дослідниця Волинського злочину, авторка книжки «Геноцид українських націоналістів щодо польського населення Волині 1939–1945» пише про те, що завдяки апокаліптичному зображенню вбивства поляків, показаному Войцехом Смажовським, багато глядачів зможе зрозуміти мотиви і розмір цього злочину.

Незважаючи на те, що в результаті Волинського злочину загинуло понад 100 тисяч поляків, багато наших співвітчизників не знають про нього. Монументальний фільм «Волинь» має реальний шанс змінити цю ситуацію.

Події фільму розпочинаються у 1939 році, за кілька місяців перед початком війни на Волині, де поруч один до одного, але водночас і разом, жили українці, поляки, євреї. До вересня 1939 року між представниками різних національностей з одного боку існували звичайні сусідські стосунки, дружба, приязнь, навіть змішані шлюби, а з іншого - невдоволення української частини населення окремими сторонами свого громадянського становища в державі. Саме це стало причиною діяльності антидержавної і антипольської терористичної Організації Українських Націоналістів, які репрезентували ту частину українців, котрі жили в II Речі Посполитій, і не погоджувалися з відсутністю власної держави. Третя площина польсько-українських відносин – це держава, Церква та віруючі, на якій теж відбувалися конфлікти. Довоєнні відносини між поляками та українцями в цих різних площинах у фільмі лише окреслені, оскільки було неможливо показати всю їхню складність. Але навіть визнаючи українські претензії до Польської держави законними, було б неправомірно вважати їх причиною геноциду. У фільмі приводом для порушення питання польсько-українських відносин став шлюб українця та польки, а також шалена пристрасть іншої пари, яка бажала поєднатися у шлюбі. Саме такі відносини є проявом суспільних зв'язків та інтеграції різних середовищ, незважаючи на дискомфорт від незреалізованих національних амбіцій.

ОУН з моменту свого створення (1929) готувалася до виборювання української державності на усіх землях, де мешкали українці, керуючись радикальною націоналістичною фашистською ідеологією інтегрального українського націоналізму. Це повинна була бути національно однорідна держава, лише для українців. З цією метою на території II Речі Посполитої, де розвивала свою діяльність ОУН (що було неможливим у цей період в Радянській Україні) і де, за її планом, повинна була бути створена Українська держава, щоб розширитися у подальшому далі, планувалося біологічне винищення польського населення у відповідний сприятливий час. Підготовка ОУН знищення поляків тривала багато років і полягала в ідеологічній обробці українського населення, поширенні антипольських настроїв та ненависті до поляків, проникненні в українське політичне та соціальне середовище, перешкоджанні здійсненню заходів, спрямованих на польсько-українське порозуміння, та

нападів на українських представників, які закликали до доброзичливого співіснування.

Вересень 1939 року, а саме напад Німеччини на Польщу, став періодом перших українських нападів на поляків у ширших масштабах, спровокованих вибухом війни. В результаті, попередня агітація стала прелюдією для майбутньої масової розправи над поляками. Розпочалися пограбування, вбивства державних чиновників, біженців, напади на військових Польської Армії, їх роззброєння, забирання військового одягу та жорстокі вбивства. Приклади таких антипольських акцій показано у фільмі «Волинь». Вони були призупинені після 17 вересня 1939 року, після радянського вторгнення, яке, всупереч очікуванням, частина українців радо зустріла.

Радянський терор був дійсно спрямований на усе населення, але першими постраждали поляки, яких арештовували, засуджували до тюремного ув'язнення, депортовували вглиб території Радянського Союзу та висилали до таборів. У такий спосіб з польського середовища були вилучені громадські лідери, соціально важливі особистості та цілі соціальні групи. До переслідувань поляків у цей період долучилися і деякі українці, доносячи на них та беручи участь у складанні списків осіб, які підлягали депортації. Радянська тоталітарна окупація також руйнувала економіку, боролася з релігією, опираючись на найнижчі інстинкти підступно нищила соціальні зв'язки.

Цей етап деполонізації Кресів II Речі Посполитої (показаний Сможовським у кількох сценах фільму) закінчився у кінці червня 1941 року з початком нападу Німеччини на Радянський Союз. Нового окупанта знову показово вітали українські активісти, іноді ті самі, котрі два роки перед тим з ентузіазмом вітали радянське вторгнення. Українські націоналісти відразу після нападу німців почали закликати до знищення поляків, євреїв, комуністів. Німці допустили українців до місцевої влади найнижчого рівня, була створена українська поліція, яка підпорядковувалася німцям і очолювалася ОУН. Виникла ситуація, сприятлива для планів ОУН. Гарантоване німцями близько двох років до того привілейоване становище українців щодо поляків, успіхи Німеччини на східному фронті з Росією і, у зв'язку з цим, нечисленна кількість збройних сил на окупованій території, дали можливість для поступової підготовки ліквідації польського населення. Ще раніше ОУН розбудувала свої структури, кількісно розширила організацію, створила військово та ідеологічно вишколені збройні загони, а також ворожо настроїла по відношенню до поляків і євреїв українських селян, які не мали власної політичної позиції, виправдовуючи заплановане винищення і заохочуючи селян до нього.

Німецька окупація Східних Кресів принесла єврейській спільноті переслідування, які закінчилися у 1942 році масовими вбивствами на Волині. У Східній Малопольщі більшість євреїв було вивезено до таборів смерті, а решту знищено на місці. У всіх антиєврейських акціях, організованих і здійснюваних німцями, починаючи з погромів у 1941 році і закінчуючи тотальною ліквідацією в 1942, брали участь українці – українські поліцаї та бойовики ОУН, іноді селяни. Голокост євреїв лише зміцнив позицію членів ОУН щодо доцільності такого методу позбавлення від небажаних сусідів. У той же час, іншу частину українців Голокост морально пригнітив, демонструючи можливість здійснення масштабних злочинів при повній

безкарності. Більшість елементів становища польського та єврейського населення, характерних для німецької окупації, було взято до уваги при створенні фільму.

З початку німецької окупації поляки на Волині та у Східній Малопольщі стикалися з поступово наростаючим ворожим ставленням з боку українців. Додатковим чинником, який посилював відчуття загрози, були навмисне спрямовані на польське населення дії української поліції (таємно підпорядкованої ОУН), яка таким чином показувала свою приязнь до німців. Примусове здавання контингенту, обшуки, арешти під будь-яким приводом, вбивство чоловіків українською поліцією і водночас – послаблення сусідських взаємовідносин, проголошення націоналістами погроз і закликів «Смерть ляхам!», а з 1942 року розбійні напади та вбивства збройними загонами ОУН окремих осіб та сімей, які часто відігравали важливу роль у польській спільноті – це все нагнітало атмосферу невизначеності і панічного страху. У цей час ОУН сформувала в лісах на Волині збройні загоны, які уже на початку 1943 року здійснили перші масові вбивства поляків. Після поширення по Волині звістки про знищення польської колонії Паросля, відбулися наступні великі напади, переважно в березні 1943 року, після того, як українські поліцаї покинули службу у німців та приєдналися до загонів націоналістів у лісах. Вони стали основою, так званої, Української Повстанської Армії. Поляки не були готові до такого швидкого розвитку подій і їх безпорадність було показано у фільмі.

Переконаність українських націоналістичних ідеологів у тому, що вбивство є правильним методом, дала можливість для здійснення запланованого винищення поляків. Знищувалося поселення за поселенням. Людей рубали сокирами, заколювали вилами, перерізали горло косами та багнетами. Жертв спалювали живцем та вкидали до криниць. Налякані жорстокістю люди благали про розстріл. Здійснювалися напади на віруючих у костелах. Смерть чатувала на кожному кроці. Утікаючи з одного місця в інше, яке повинно було бути безпечним, можна було загинути по дорозі. Знищували життя і майно поляків, їх грабували і палили. У злочинну діяльність оунівці втягнули не лише непричетну до націоналістичних формувань частину українського селянства, а й деяких українських священиків, які закликали до вбивств і освячували зброю. І хоча руйнівне безумство тріумфувало, а злочинці вихвалялися вбивствами під час застіль, проте не всі українці брали у цьому участь – були священики, які закликали до спокою і дотримання Божих заповідей. Були українці, які рятували поляків, наражаючи на небезпеку власне життя. Саме таке зображення Волинської трагедії змальовано у фільмі Смажовського.

Зрештою Волинська різанина повинна була викликати захисну реакцію. Спочатку сформувалися відділи самооборони, невеликій частині яких вдалося зберегтися і врятувати більші групи поляків, або принаймні одне поселення. Польське підпілля на Волині прагнуло припинити напади на поляків шляхом переговорів з УПА, які трагічно закінчилося для польських представників. Лише після цих драматичних подій було сформовано партизанські загоны, які захищали польські громади, іноді здійснюючи запобіжні заходи і відплатні акції проти українського націоналістичного середовища та збройних загонів. Проте ці дії не дорівнювали геноциду, вчиненому ОУН-УПА щодо польського населення. І це чітко показано у фільмі «Волинь», незважаючи на художнє перебільшення.

«Хто цього не бачив, ніколи не повірить...» , - це влучно підібраний заголовок для просвітницьких матеріалів Інституту Національної пам'яті, присвячених Волинському злочину, взятий з виступу жінки, яка врятувалася під час Волинської різанини. Її побоювання мають підставу, адже громадянам, які зараз мирно живуть у власній країні, важко уявити, що такі жахливі злочини могли здійснювати їхні співгромадяни, з якими у них раніше були добрі стосунки у сусідській площині. Проте, неможливо заперечити тисячам свідчень вцілілих людей, які розповідають про однакову схему дій українських націоналістів, однакові методи здійснення злочинів і однакову причину – вбивство поляків лише за те, що вони були поляками. Можливо аж тепер, коли поляки у фільмі Смажовського побачать спільну долю волинських поляків, яка складається із сукупності окремих доль, котрі містять часточки переживань жертв Волинського злочину, які повторюються у кожній з них, в переважно апокаліптичній, але, на жаль, справжній картині бійні, вони повірять, що, крім німецького та радянського геноциду проти польського народу, під час Другої світової війни було вчинено ще третій геноцид – український, який теж заслуговує на колективну пам'ять.

Фотогалерея

